

Een simpele leefregel (1984)

Sieth Delhaas

Kerk en Vrede, juni 1984

Inleiding

Waarom jaagt het woord feminisme veel mensen de hoogste bomen in? Zowel mannen als vrouwen? En welke rol speelt het feminisme voor de (vrouwen)vredesbeweging?

Het gaat om een totale omvorming van de samenleving, en dat brengt heel wat onrust teweeg!

Met de recente opbloei van de vrouwenvredesbeweging startte een proces, waarvan de gevolgen bij lange na niet te overzien zijn. Vrouwen die zich gaan inzetten in de omvorming van de samenleving komen vroeg of laat tot de konklusie dat het patriërchaat, de mannenheerschappij, zowel mens- als scheppingsvijandig is.

Was dat de tweede zondeval van het christendom, toen de man de vrouw tot de tweede sexe benoemde?

Enkele jaren geleden kreeg ik het verzoek mee te willen werken aan een nieuw tijdschrift. Tijdens het gesprek, waarin de uitgever zijn plannen ontvouwde bekwop me een gevoel van afkeer. Toch was er – zo op het oog – niets ongerijmds in de plannen van de man. Hij wilde niemand bedriegen, niemands privacy geweld aandoen; het moest er allemaal gezellig, fantastisch, met veel glamour en soortgelijk fotowerk uit gaan zien. Maar intussen een volkomen overbodige toevoeging aan de gelijksoortige stroom magazines, die ons land al jaren overspoelt. Hoe moest ik die aardige man tegenover mij nu, zonder hem te beledigen, duidelijk maken, dat meewerken aan zijn blad voor mij gewoon ondenkbaar was? Even schoot het door me heen, dat ik dit ‘als christen’ niet kon maken: bezig zijn met dit geleuter wat nergens toe dient. Maar termen als: christelijke politiek, christelijke falangisten, christelijke ondernemers, christelijke scholen-tegen-de-anti-discriminatiewet doemden voor me op.

Opeens wist ik het: ik had hem verteld, dat ik me inzette voor de vrouwenbeweging en dus zou ik als feministe, dit absoluut niet kunnen maken. Het gaf me een heel goed gevoel hem aan de hand van al zijn plannen uit te leggen waarom ik als feministe vond, dat een bepaalde foto niet kon, dat een artikel iets suggereerde, dat haaks stond op mijn ideeën over de man/vrouw verhouding. Het was hem volkomen duidelijk: ik was niets voor zijn kleurige magazine; een vrouw met een droom van een wereld, waarin voor mannen zoals hij absoluut niets meer te beleven viel. We zijn op een allervriendelijkste manier uit elkaar gegaan!

Doet gij hen aldus

Waarom jaagt het woord feminisme zoveel mensen de hoogste bomen in? Zowel mannen als vrouwen? Dat is niet zo vreemd als men terugdenkt aan het eind van de zestiger, begin zeventiger jaren toen feministes in de publiciteit kwamen met meestal zeer ludieke en

radikale akties, die door het gros van de bevolking als zeer onfatsoenlijk werden bestempeld. Men vroeg zich af wat 'die wijven' op straat deden en vond dat 'ze' thuis maar voor hun man en kinderen en voor het eten moesten zorgen. Hiermee legden de critici tegelijkertijd de basis van hun kritiek bloot: 'een vrouw behoort thuis en geen weerstand te bieden aan regels, die als vanouds zijn vastgesteld door mannen, die het weten'.

In de jaren twintig was de uit Amerika overgewaaide vrouwenbeweging na het in de wacht slepen van het vrouwenkiesrecht ingedut. Nu, na het weer tot leven komen met de gezagskrisis in de jaren zestig, heeft de beweging zich doorgezet en lijkt steeds breder, sterker en ook dieper te worden. Presenteerden zich aanvankelijk slechts de vrouwen uit de uiterst linkse flank van de samenleving, nu komen steeds meer vrouwen uit de meer gematigde en ook rechtse levenssferen er in voor. De middenklasvrouwen uit kerken en vrouwenorganisaties, gevormd vanuit de meest verscheiden maatschappelijke stromingen, kunnen de confrontatie met de vrouwenbeweging niet meer uit de weg. Doen zij dit wel, dan lopen zij het risico in uiterst conservatief vaarwater te belanden en welke vrouwenorganisatie, die haar bestaan serieus neemt, wil hiervan beticht worden?

Anders ligt het met de vrouw als individu. Haar houding en keus vóór of tégen de vrouwenbeweging worden bepaald door haar achtergrond, haar eigen levensgeschiedenis, haar levenssfeer en haar toekomstverwachting. Zeker spelen haar betrokkenheid bij en geïnteresseerdheid in de problemen van deze tijd daarin een grote rol. Neemt zij de moeite om zich in het ontstaan daarvan en de verschillende meningen daaromtrent te verdiepen? Heeft zij een eigen antwoord op de aanvallen vanuit de vrouwenbeweging op haar traditie en levensbeschouwing? Niet minder doorslaggevend is of zij haar eigen mening heeft weten te vormen. En of zij de echtheid van wat haar vanuit haar traditie is aangereikt op eigen gezag heeft onderzocht en nagegaan. Dat betekent niet, dat elke vrouw, die kritisch met deze dingen bezig is, een diepgaande studie moet doen. Voor heel wat vrouwen met een kritische blik, die de zaken zuiver aanvoelen en een stuk levenservaring hebben, is de 'herkenning' bij het horen van een enkele zin, het lezen van een artikel al genoeg om te weten waar haar plaats voortaan is. Het wéten in dit soort levenszaken stoelt immers op niet meer dan de simpele leefregel: wat gij niet wilt, dat u geschiedt, doet dat ook de ander niet, of positiever en met Jezus gesproken: "Alles nu wat gij wilt, dat u de mensen doen, doet gij hen aldus" (Mattheus 7:12).

Onwettig gezag

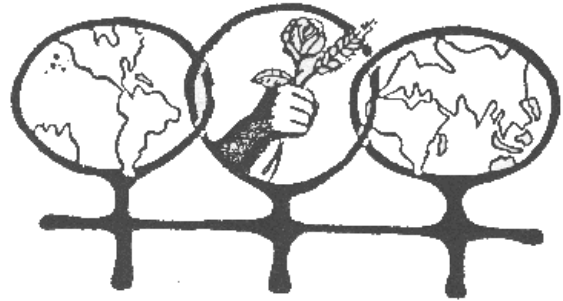
Terug naar feminisme en emancipatie. Waarom hebben feministen aan emancipatie niet genoeg? Om dat te weten moeten eerst deze begrippen duidelijk worden.

Emancipatie (van de vrouw) is een eerste stap op weg naar haar bevrijding, het betekent de ontvoogding van machten, die bewegingsvrijheid inperken en die je beletten in vrijheid uit te groeien tot een mens zoals jij persoonlijk kunt worden. Dat je in je keus niet beperkt wordt op grond van je sexe.

Feminisme evenwel gaat een stap verder. Het veronderstelt een kritische houding bij vrouwen, zodat zij zich gaan afvragen: "moet ik en wil ik wel, als geëmancipeerde vrouw, me zomaar inschakelen in de bestaande structuren en patronen; wil ik wel de gangbare waarden en normen accepteren, die me worden opgelegd, of die minstens de voorwaarden zijn, om mee te mogen doen; moet ik bijvoorbeeld een overheersing van de technologie accepteren

ten koste van mens en natuur; moet ik wel meedoen aan concurrentie en competitie; en tenslotte moet ik genoeg nemen met een kerk, die hiërarchisch en manlijk in haar structuren is en autoritair overkomt”.

Waarom feministen dus niet genoeg hebben aan emanciperen? Wel, omdat emanciperen zoveel inhoudt als: mee mogen doen met wat mannen gedurende de eeuwen eenzijdig hebben uitgedokterd op het gebied van de wetgeving, wat volgens zijn inzichten goed is of fout, fatsoenlijk of onfatsoenlijk, waar de grenzen van landen liggen en waar ze overschreden worden, hoe handel en economie moeten verlopen, welke ideologieën er deugen en niet deugen, wie misdadiger is en wie heilig, wat en hoe mensen moeten geloven. Kortom op alle levensterreinen hebben mannen vastgelegd hoe en langs welke regels mensenlevens moeten verlopen. En in die wereld zijn het dan altijd de sterksten, de intelligentsten en slimsten, die het voor het zeggen hebben. Met charisma's, die zij tegelijkertijd met hun leven hebben ontvangen, oefenen zij macht uit en overheersen zij; ze zorgen en helen niet, maar zijn scheiding brengend bezig.

Ik druk mij nu heel algemeen uit. Natuurlijk zijn er telkens weer individuele mannen en bewegingen geweest, die hebben geprobeerd uit te breken en een andere wending aan het noodlot van de eenzijdige overheersing te geven. Maar telkens opnieuw verzandt die poging of wordt overwoerd door de ‘wettigheid’ van de spelregels. Een zogenaamde wettigheid, die zijn kracht en daarom uithoudingsvermogen in onze cultuur heeft ontleend aan en geworteld is in het ‘gezag van Gods Woord’.

Feminisme daarentegen vecht de wettigheid van dat alleenrecht aan. Feministen zijn vrouwen, die haar aandeel in de vorming van de samenleving opeisen. Die ontdekten hebben, dat de samenleving een monster is geworden, dat de mensheid dreigt te verslinden. En in het aangezicht van dit wangedrocht steken deze vrouwen de handen uit de mouwen en gaan aan de slag met hun eigen onontkoombare verantwoordelijkheid.

Tot de wortels

Hoe het komt, dat vrouwen zich zo lang hebben laten misbruiken en zich zo lang onderdanig gevoegd hebben naar de manlijke regels is nog onduidelijk. Belangrijker is, dat zij in deze eeuw, en met name in de laatste decennia, instrumenten in handen hebben gekregen om na te gaan en aan te tonen, dat juist door die eenzijdige heerschappij onze cultuur vooral onleefbaar is geworden. Het bezwaar van mannen en vrouwen - die zich nog behaaglijk voelen in de gevestigde orde -, tegen het feminisme is dus heel begrijpelijk. Deze beweging streeft naar niet minder dan een verandering van de cultuur tot in zijn wortels (radices): een totale omvorming van de samenleving; dat brengt heel wat onrust teweeg!

Prof. dr. Cath. Halkes zegt daarover: “Als beeld van God moet de mens, zowel man als vrouw, gericht zijn op een omvorming van de maatschappij tot een samenleving in gelijkwaardigheid en wederkerigheid van allen” en “onze scheppings- en verlossingsleer is zó mens-geconcentreerd opgevat en heeft zo man-geconcentreerd gewerkt, dat de kosmische dimensie

vrijwel verloren is gegaan. Als we onszelf niet zo heerserig in het centrum zouden stellen – héér der schepping heet dat veelzeggend! – en alles om ons heen op zijn maakbaarheid bekeken, zouden we ons zelf meer als in een samenhangende kosmos en natuur ervaren, waarin iedereen en alles met elkaar samenhangt en van elkaar afhankelijk is”.

Vrouwen, die kritisch tegenover de man-gevormde samenleving zijn komen te staan, zijn tot de ontdekking gekomen, dat zo goed als alle waarden en normen, die hen zijn voorgehouden en aangezegd, in feite slechts ten goede komen en meehelpen aan de instandhouding van systemen, die niet mens verrijkend en ontplooiend zijn, maar in dienst staan van en profijt brengend zijn voor een groep machthebbers, die hun macht baseren op tradities en meestal aan en door de religie ontleende en gesanctioneerde wetmatigheden. Tot die ontdekking gekomen kunnen deze vrouwen eenvoudig niet anders dan de verantwoordelijkheid – die zij zich in hun van oudsher opgelegde dienstbaarheid heel grondig hebben eigen gemaakt –, op zich nemen, de samenleving binnen stappen en daar de hand aan de ploeg slaan. Hier zien we opnieuw gebeuren, dat het zwaard van de onderdrukking zich nu in alle hevigheid tegen de drager van dat zwaard zélf keert.

Vrouwenvredesbeweging

Omdat vrouwen in de diverse vredesbewegingen slechts een bescheiden plaats innamen is er in de loop van 1979 een vrouwenvredesorganisatie “Vrouwen voor Vrede” opgericht. Het was de bedoeling, hiermee te bevorderen, dat vrouwen in Nederland gingen nadenken over oorlog, vrede, atoomwapens en ontwapening. “Wij”, aldus Suze van Kleef-Hillesum “dagen ze uit hun rol te gaan spelen in het bewustwordingsproces onder heel het volk inzake het voor de gehele mensheid dodelijke gevaar van kernbewapening ...”.

Het lag bovendien in de bedoeling, dat deze vrouwen na verloop van tijd hun plaatsen (weer) in zouden nemen in de “normale” vredesbewegingen, maar of dit ooit zal gebeuren? Terecht klagen vrouwen, dat in deze bewegingen de man het uiteindelijk voor het zeggen heeft, zoals Riek Sierts-Harssema in “Trouw” opmerkt: “Niet alleen de belangrijkste woordvoerders van het IKV zijn mannen, ook het bestuur telt kennelijk geen vrouwen. Willen ze beslist niet een bestuursfunctie omdat die haar meest wezenlijke eigenschappen geen ruimte biedt?”

Met de komst van de vrouwenvredesbeweging is een proces in gang gezet, waarvan de gevolgen bij lange na niet zijn te overzien. Er speelt zich in de persoonlijke ervaringen iets af, dat identiek is aan wat er gebeurde aan het begin van de feministische beweging, die in de vorige eeuw ontstond toen vrouwen in Amerika in verzet kwamen tegen de slavernij. In hun verweer tegen deze onmenselijke praktijken stootten zij onherroepelijk op hun eigen, toen nog niet ontdekte, probleem – of zou je het eigenlijk het mannenprobleem kunnen noemen? –, namelijk het bestaan van allerlei barrières voor deze vrouwen om vrij en onafhankelijk naar buiten op te treden. Om maar een voorbeeld te noemen: vanuit de fatsoensnormen was het vrouwen verboden gemengde (man-vrouw) gezelschappen toe te spreken. Het is heel spannend en herkenbaar voor feministen in deze tijd om te lezen hoe vrouwen, afkomstig uit Quaker-families en met een heel zelfbewuste traditie, die zich gaan inzetten voor een misstand in de samenleving, zonder uitzondering belanden bij een ander sociaal onheil.

Wat ook blijkt: telkens dreigt en ontstaat er een breuk met de mannelijke medestrijders omdat de oplettende vrouwelijke activisten elke keer tegen haar eigen ongelijke positie opbotsen. Haar belang, identiek aan het belang van andere onderdrukten – zoals de zwarten,

blijkt in strijd te zijn met het belang van de man. Of, om in algemenere termen te spreken: vrouwen botsen met het patriarchaat: het systeem, waarin de man sinds eeuwen bepaalt hoe alles geregeld moet zijn. Vrouwen, die zich toen in Amerika of nu in Nederland, op welke manier dan ook gaan inzetten in de omvorming van de samenleving, komen vroeg of laat tot de conclusie, dat dit patriarchaat, deze mannenheerschappij zowel mens-, als schepping- en kosmosvijandig is. In deze eeuw zijn we zo ver, dat we kunnen vast stellen: het patriarchaat werkt vernietigend op mens en schepping. Of, zoals Dorothee Sölle zegt: “Verdere bewapening betekent: God zal uiteindelijk van de aarde verdwijnen. Ook de bommen die tot dusverre niet zijn gebruikt, hebben God als doelwit. Het militarisme is de grootste menselijke poging van God af te komen, de schepping te vernietigen en de vervulling van het leven te verhinderen.”

De laatste steen

De strijd van de Amerikaanse feministen, die tenslotte ook in ons land resulteerde in kiesrecht voor de vrouw, heeft niet geleid tot wat theoretisch mogelijk was. “Afgezien van het formele kiesrecht”, aldus Joke Smit, “wilden de feministen drie dingen: dat de vrouw een vrij mens zou worden, haar potenties zoveel mogelijk zou verwerkelijken en dat ze een volwaardig lid zou worden van de maatschappij. Op geen van deze drie gebieden is het ideaal van de feministen bereikt”.

Eén van de voornaamste oorzaken, dat dit ideaal niet is bereikt, is mijns inziens, het fanatiek verzet, dat er met name van kerkelijke kant losbarstte tegen eventuele uitvloeisels van dit vrouwenkiesrecht; de kans, dat er dingen fundamenteel zouden veranderen nu vrouwen medezeggenschap kregen in de maatschappij. De aanval werd ingezet met een extra zwaar accent op de diénende taak, die volgens de religie - zowel van reformatorische als katholieke kant -, voor de vrouw is weggelegd.

In die jaren begint er bovendien een uitgebreide campagne, die het moederschap tot hemelhoge sferen verheft. Om een voorbeeld te noemen: In 1931 nam “de Ned. R.K. Bond voor groote gezinnen” het initiatief om in Nederland – naar eigen zeggen in navolging van Zweden waar dat al 12 jaar gebruikelijk was –, op de tweede zondag in mei “een dag der Moeder” in te stellen. Dit idee wordt algemeen overgenomen. En tot in onze dagen plukt de commercie haar rijke vruchten van het moederschap.

Het is te danken aan de opkomst van de tweede feministische golf en met name het deelnemen daaraan door christen-feministen, dat vandaag-de-dag de laatste steen onder het met religieuze fundamenten onderbouwde patriarchaat van onze cultuur wordt weggetrokken. Een op eigen gezag op gang gebracht onderzoek heeft feministische theologen tot het inzicht gebracht, dat het Christendom de vrouw wel als aan de man ondergeschikt presenteert (Augustinus, Tertullianus, huwelijksformulieren e.d.), maar dat de grondlegger van de christelijke beweging, Jezus van Nazareth in het evangelie vrouwen ontmoet en als gelijkwaardige gesprekspartners behandelt en in dienst neemt.

Tweede zondeval

Dat mannen alleen al in de christelijke religie vrouwen eeuwenlang op zuiver ongegronde ‘waarheden’ op een ondergeschikte plaats hebben gehouden en dat vrouwen dit nu kunnen ontzenuwen, zou wel eens de aanzet kunnen zijn tot een definitieve en onstuitbare doorbraak van de feministische beweging. Wat in de jaren twintig zowel in Amerika als in ons land is vastgelopen, doordat met name de christenvrouwen zich nog alles gelegen lieten liggen aan het manlijk, op religieuze motieven gebaseerde gezag, kan nu tot volle wasdom komen. Vrouwen, nu vanuit alle politieke en levensbeschouwelijke richtingen, komen vandaag in aktie nu de totale vernietiging – uitgedacht door de patriarchale alleenheerser – aan de wortel van de scheppingsboom ligt. Zij treffen elkaar – niet langer gescheiden door door hun mannen geschapen grenzen van stand, ras, geloof en politiek –, onder andere op vredesbijeenkomsten en vooral ook in de vrouwenvredeskampen. En in hun discussies stoten ze telkens weer op de vraag: wie heeft het vijandsbeeld geschapen? Wie heeft de ideologie uitgedacht? Wie heeft dit economische systeem geconstrueerd? Wie heeft de apartheid gemaakt? Wie de afstand geschapen tussen rijk en arm? Hebben wij daar werkelijk aandeel in gehad?

Het excuus, dat de plaats van de vrouw binnen het gezin is, of dienend in allerlei beroepen, is voorgoed de wereld uit nu duidelijk is geworden, dat vrouwen en mannen, elk in gelijke mate beeld van God zijn, met elk een eigen gelijkwaardige verantwoordelijkheid voor alle terreinen van het leven.

We zouden ons nu kunnen afvragen of naast de “zondeval van het Christendom” er misschien ook een salto mortale is gemaakt toen de man de vrouw tot tweede sexe benoemde.

Literatuur

- “Vrouwen-mannen-mensen” Cath. J. M. Halkes, Ambo-Baarn 1984.
- “Reweaving the Web of Live” Nonviolence and Women: The Pioneers, Margaret Hope Bacon, New Society Publishers, Philadelphia 1982.
- “Uit het Rijke Roomsche Leven”, Michel v. d. Plas, Ambo-Utrecht.
- “Er is een land waar vrouwen willen wonen”, Joke Smit, Feministische uitgeverij Sara, Amsterdam 1984.
- “Als vrouwen aan het Woord komen” Cath. Halkes, Kok-Kampen. .
- Toespraak Dorothee Sölle op de vergadering van de Wereldraad van Kerken te Vancouver, juli 1983.
- “Vrouwen van Europa in aktie voor Vrede”, Verslag vrouwenvredesconferentie, Amsterdam, november 1981